

Nové formy práce a pracovně právních vztahů

V koronavirové pandemii se nepochybně posílil prostor pro všechny formy platformové práce. Zejména ty, kde je možné vyloučit nebo minimalizovat sociální kontakt. Aktuální situace ukazuje na možnost firem i zaměstnanců ohledně většího uplatnění nových forem zaměstnanosti (zejména práce na dálku) a nové organizace práce. Také potvrzuje možnost pozitivního využití platform pro organizaci cílené aktivity, například pro solidární, dobročinné účely. Znovu ale vyvstává závažnost prekarizace práce, která zahrnuje mimo jiné netypické pracovní úvazky, jako jsou např. nedobrovolné částečné úvazky, používání časově omezených smluv, či tzv. práce na zavolanou a další. Jako „nové“ formy práce se často používají dočasné smlouvy velmi krátkého trvání, smlouvy, které nemají garantovanou a/nebo nepředvídatelnou pracovní dobu (na zavolání a nula hodin práce a sebezaměstnávající se pracovníci bez zaměstnanců). Příležitostná práce a práce založená na poukázkách obsahují prvky překerní práce, kdy pracovník při závislé činnosti ztrácí jistotu plynulého příjmu a pracovní ochranu. Svoji odměnou za práci se řadí k pracující chudobě. Obdobné postavení má i manažer najatý k dočasnému řízení i při odpovídajícím (nadprůměrném) výdělkem. České pracovní právo se novými formami zaměstnání jmenovitě nezabývá. Definice pracovněprávního vztahu co do jeho podoby je obecná a umožňuje různé varianty závislé činnosti na základě dohody zaměstnanec – zaměstnavatel. Jako stále aktuálnější se pak ale vrací diskuse o povinné dosažitelnosti pracovníka mimo pracovní dobu, zejména u platformových pracovníků, zcela závislých právě na trvalé dosažitelnosti s řadou negativních důsledků. Zcela novou povahou pak bude mít i diskuse o sladění pracovních a rodinných rolí při výkonu práce z domova a další.

Rozšíření různých forem zaměstnání není statisticky podchycené. Ve výběrovém šetření pracovních sil Eurostat a Český statis-

tický úřad (ČSÚ) sledují práci na zkrácený úvazek, který je základnou sdílení pracovního místa. Podle údajů ČSÚ jejich četnost v r. 2018 dosáhla zhruba 400 tis. osob. I když v mnoha zemích došlo k nárůstu „nových“, nestandardních forem zaměstnání, práce na plný úvazek je stále (a pravděpodobně stále bude) nejvíce převažující formou zaměstnání napříč zeměmi OECD. Nicméně rozšiřování platformové práce zvýrazní i problém, že státy zatím neumí tuto oblast reglementovat účinně, a to s ohledem jak na daňové zájmy, tak na sociální ochranu.

Závěr

V reakci na pandemii byla provedena řada kroků vratných i nevratných. Vznikly zcela nové problémy a vyvstaly nové otázky. Některé atributy a očekávání charakterizující čtvrtou průmyslovou revoluci se dostaly do konfliktu s realitou, např. pokud jde o zaměstnanost. Jiné trendy výrazně akcelerovaly a uplatnily se mnohem více, úspěšněji a dříve, než se očekávalo, zejména pokud jde o využití digitálních technologií. Jakkoliv je ještě brzo přesněji predikovat vývoj, objevila se nová netušená rizika, vznikla nová situace s dalekosáhlými ekonomickými i sociálními důsledky, které bude třeba dále analyzovat a včas řešit a více vážit možná rizika. Naše civilizace je, jak se ukázalo, velmi zranitelná a nejde jen o koronavirus, ale i o závislost na elektřině a na přírodě obecně.

Literatura

- Analýzy IMF, ILO (2017–2019).
Arntz, M. a kol., The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 2016, <https://1url.cz/8zjIO>.
ČSÚ, Proč Evropané přecházejí na částečné úvazky?, <https://1url.cz/Ezjlc>.
Equabank, Tisková zpráva z 22. 7. 2020, www.equabank.cz.
Evropská komise, How do on-line platforms shape our lives and businesses?, EC_Economy paper, 2019, <https://1url.cz/7zj17>.
Frey C. – Osborne M., The Future of Employment: How susceptible are jobs to computerisation?, Martin School; 17. září 2013, Oxford, <http://goo.gl/PgsTcO>.
Konceptce „Iniciativa práce 4.0“ – NVF, o. p. s., 2016.

- Kyzlinková, R. a kol., Studie „Nové formy zaměstnávání v České republice“. VÚPSV, 2019, <https://1url.cz/lzjln>.
MŠMT, Strategie vzdělávací politiky doku 2030+, <https://1url.cz/lzj19>.
Studie Deloitte, Automatizace práce v ČR: Proč se (ne)bát robotů, 2018.
Studie Eurofound, (2015–2019).
Studie OECD, Employment Outlook, 2019.
Studie UNCTAD, Robots and industrialization in developing countries, 2016.
Studie Digital/McKinsey, The rise of digital challengers – Perspective on the Czech Republic, 2018, <https://1url.cz/tzj10>.
Studie „Proces digitalizace a robotizace v ČR, zaměstnanost, veřejné rozpočty“, Jan Vlach, 2019.
Studie University of Hertfordshire ve spolupř. s Friedrich-Ebert-Stiftung Praha, 2019.
Studie „Robotizace ve střední a východní Evropě: dohánění nebo závislost?“, Zoltán Cséfalvay, EK, 2019.
Studie „Iniciativa práce 4.0“, NVF, 2016.
Studie IPSOS, Sdílená ekonomika, 2019.
Studie Olson a Kemp, 2015, Ranchordas, 2017.
Studie Goldman Sachs, 2015.
Studie „Výzkum potenciálu rozvoje umělé inteligence v České republice“, 2018.
VÚPSV, Dopady digitalizace, automatizace a robotizace na trh práce a sociální systémy – zahraniční poznatky (v tisku).

PhDr. Arno Kraus

(arno.kraus@vupsv.cz) působí v současné době jako výzkumný pracovník VÚPSV, v. v. i., v týmu zabývající se otázkami politiky zaměstnanosti a potřeb trhu práce. Ve své profesní kariéře působil v nejvyšších manažerských funkcích mezinárodních společností, např. jako generální ředitel společnosti Philips ČR, s.r.o. Je tak detailně seznámen s problematikou zavádění nových technologií do praxe, s problematikou kvalifikačních potřeb či problematikou očekávaného vývoje trhu práce.

Ing. Petr Víšek

(pevisek@seznam.cz) je vědeckým pracovníkem VÚPSV, v. v. i., a externím učitelem na Katedře sociální práce FF UK, obor sociální politika. V minulosti pracoval v různých funkcích v resortu práce a sociálních věcí a patří mezi tvůrce sociální politiky po roce 1990. Hlavním objektem jeho zájmu je architektura nastavení dávkových systémů v oblasti podpory rodin s dětmi a pomoci v hmotné nouzi.

Rozhovor

Je Etapa 4.0 více hrozbou, nebo příležitostí?

Rozhovor s ekonomickým poradcem Ing. Jaroslavem Šulcem, CSC.

Obsáhlý rozhovor s ekonomem Jaroslavem Šulcem – někdejším poradcem předsedů Českomoravské konfederace odborových svazů, premiéra a předsedy Senátu – pojednává zejména o koncepci „Iniciativa Průmysl 4.0“ a o sociálně politických dopadech digitalizace ekonomiky. Rozhovor se zabývá také přístupem německého Fraunhoferova institutu k Průmyslu 4.0 a přináší i ohlédnutí za staršími českými/československými tradicemi promýšlení vědeckotechnických změn a jejich důsledků.

V uplynulém zhruba roce jste pro Fórum sociální politiky psal statě věnované spíše sociálním otázkám včetně penzijní refor-

my. Odkud se bere Váš zájem o problematiku sociálně politických dopadů čtvrté průmyslové revoluce?

Když vláda v srpnu 2016 schvalovala po projednání na tripartitě koncepční materiál Iniciativa Průmysl 4.0, jeden ze závěrů

směřoval k vytvoření expertního Akademického poradního výboru jakožto nezávislého odborného konzultanta. Byli do něj nominováni hlavně rektori vysokých škol a lidé z akademických pracovišť, které se nějak věnují vizi etapy 4.0. Dostalo se mi ctí být v dělném týmu profesora Vladimíra Maříka spolu s viceprezidentem Hospodářské komory Michalem Šteflem za podnikatelskou obec a sociální partnery.

Pokud vím, text Iniciativy Průmysl 4.0 byl původně hodně technický, oborově profilovaný.

Pamětníkům svým obsahem notně připomíná půlstoletí starý vědeckotechnický bestseller týmu šedesáti našich tehdy předních ekonomů, filozofů a sociologů soustředěných okolo akademika Radovana Richty nazvaný příznačně *Civilizace na rozcestí – společenské výzvy vědeckotechnické revoluce*. V konceptu té současné koncepce 4.0 jsme skutečně postrádali hodně z těch společensko sociálních výzev, které čtvrtá průmyslová revoluce nejspíše přinese.

Můžete být konkrétnější?

Bylo nutné text doplnit o alespoň řádové kvantifikace pravděpodobného průsaku vyšších etází robotizace, automatizace či digitalizace v podmínkách toho, čemu na ČMKOS říkáme politika levné práce, tedy doplnit koncepci o kvantifikaci průsaku do zaměstnanosti a odměňování. Pokládali jsme za potřebné vyrovnávat se se mzdovým a sociálním dumpingem a podhodnocenou korunou. To jsou krátkozraké a jen přechodně pozitivně fungující nástroje průniku českého zboží na zahraniční trhy. Navíc ve finále vedou k odlivu kapitálu z České republiky v dlouhodobě neudržitelném rozsahu.

„Lze předpokládat, že výsledný pohyb vědeckotechnické revoluce pohltné nejprve typ operátorské práce, lidské obsluhy mechanismů a později i málo obsažené regulační a kontrolní činnosti – tedy vůbec tradiční jednoduché průmyslové práce, pokud člověku není potřebou a je dána vnější nutností, nebo ji zkrátí na míru, která nepřesahuje lidskou potřebu pohybu. Z druhé strany jakmile člověk přestává dělat věci, které mohou dělat za něj věci samy, otevírá se mu možnost, aby se mu pravidlem stala tvůrčí činnost, rozehrávající všechny jeho síly a prosycená vědeckými prvky, objevováním, razením nových cest, kultivací lidských schopností.“

Radovan Richta a kol.: Civilizace na rozcestí: Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce. Praha, Svoboda 1969, 3. rozšířené vydání, část 2.1.1. – Přeměny práce, s. 123.

Co jste si od rozšíření přístupu slibovali?

Že materiál přestane mít podobu jedné ze 136 tehdy existujících resortních koncepcí a že vize, jak by tato země měla

zvládnout všechny výzvy etapy 4.0, se pod koordináční úlohou státu – neprávem zatlačovaného do pozadí – stane prioritní společnou záležitostí jak dalších resortů vedle ministerstva průmyslu a obchodu, tak vědeckovýzkumné základny a v neposlední řadě i sociálních partnerů.

Ing. Jaroslav Šulc, CSC.

Podářilo se to?

Jako obvykle něco ano, něco ne. Za úspěch považuji, že spoustou klíčových osob a institucí začala být Iniciativa Průmysl 4.0 postupně vnímána nikoliv jako jednorázová akce podobná kampaním v minulosti typu „zelené investice“ s jepičím životním cyklem, ale jako trvalý proces nezávislý třeba na volebním cyklu.

„Přestože managementy českých průmyslových podniků mají často jen velmi kusé – a v mnoha případech zcela nepřesné a zavádějící informace o Průmyslu 4.0 – lze nalézt několik motivačních faktorů, které hrají roli při strategickém rozhodování o dalším rozvoji:

- Zvýšení produktivity práce (... až o 32 %);
- Deficit lidských zdrojů (jak s nižší kvalifikací zejména pro manipulaci s materiálem a produkty, tak střední například pro administrativu, rutinní firemní ekonomiku, a i vyšší pro servis a údržbu, monitoring kvality, řízení výroby);
- Tlak obchodních partnerů, případně zahraničních vlastníků;
- Předcházení problémům spojených s postupným zaváděním průmyslu 4.0 v ostatních firmách v širším měřítku (včasně zajištění nebo příprava zdrojů lidských, materiálových, energetických) - firmy chtějí být mezi prvními, aby už nebylo pozdě;
- Environmentální požadavky a zajištění ochrany a zdraví při práci.“

Mařík Vladimír a kol.: Průmysl 4.0: Výzva pro Českou republiku. MANAGEMENT PRESS, Praha 2016, část 2.1.3 - Motivace zavést Průmysl 4.0 nebo alespoň začít vytvářet předpoklady pro jeho zavedení, s. 33.

Jaké jsou rozdíly mezi implementací tehdejších vizí Richtova týmu a uplatňováním koncepce dnešní skupiny expertů kolem profesora Vladimíra Maříka?

Ty rozdíly jsou podstatné. Po roce 1969 se, žel, dostala spousta lidí z Richtova týmu na periferii odborného dění, mimo jiné proto, že spousta myšlenek byla tehdejším režimem obtížně vstřebatelná. Navíc panovala představa, že proces vědeckotechnické revoluce se dá komplexně a efektivně řídit centrálně, což se brzy ukázalo být jen napůl racionální.

V případě Průmyslu 4.0 jsme si od počátku vyjasnili, že se dnešní Ministerstvo průmyslu a obchodu nebude snažit hrát úlohu dřívějšího Ministerstva pro technický a investiční rozvoj. Jednak proto, že tak plošně probíhající procesy, jako jsou třeba digitalizace či robotizace, detailně centrálně řídit ani nelze, a také proto, že většina firem dnes není ve státním vlastnictví a řízení z centra by nutně postrádalo legitimitu.

Jaká je tedy nyní role státních orgánů jako centra ve vztahu k procesům a dopadům digitalizace ekonomiky?

Centrum nemá možnost přímého řízení, musí „jen“ umět vytvářet natolik příznivé podnikatelské, legislativní či personální prostředí, aby komplex „procesy 4.0“ měl trvale zelenou. Proto stát zřídil třeba Technologickou agenturu ČR, proto investuje do vědeckovýzkumné základny, při ČVUT dostává nové úlohy Český institut informatiky, robotiky a kybernetiky a podobně. Navíc stát tam, kde má kompetence ovládat personální politiku, jmenuje na klíčové pozice erudované lidi a obecně řečeno napomáhá propojovat přední manažery s expertními týmy.

Není ale důvod si toto dění nějak idealizovat – na můj vkus by státní aparát mohl fungovat přece jen výrazně operativněji. Jestli se čtvrtá průmyslová revoluce týká v prvé řadě vytěžení existujícího intelektuálního potenciálu dané země, tak by bylo záhodno se velmi kriticky podívat třeba na stav celé naší vzdělávací soustavy, jejíž výkonnost představuje značnou brzdu průsaku čtvrté průmyslové revoluce do nižších etází.

Co kritického tedy máte k české vzdělávací soustavě?

Třeba to, že v dlouhé časové řadě u reprezentativního vzorku české populace vcelku trvale klesá její průměrný koeficient inteligence, ztrácí se schopnost kritického a tvůrčího myšlení. A toto všechno jsou elementární předpoklady úspěchu v globálně rozehrávané partii 4.0. Něco je ve školství nejspíše shnilého, a nespočívá to především ve výši platů, jak se módně tvrdí, ale v celkově málo funkčním systému.

A další úskalí a – jak jste to nazval – brzdy pronikání čtvrté průmyslové revoluce do „nižších etází“?

Především v kvalitě lidského potenciálu se naplňuje řada rizik, na které před půl-

stoletím jasněji poukázal zmíněný Richtův tým. Z dalších domácích překážek na přední stavím tragickou neschopnost zformulovat český národní podnikatelský zájem. A to aspoň v té podobě, jako se to podařilo našim prapradědkům v závěru 19. století, kdy se vzešli dominanci německého, britského i francouzského kapitálu působících v zemích tehdejší Koruny české. Také mně děsí přezíravost vůči principům trvale udržitelného rozvoje, o kterých se sice vzletně mluví, ale skutek utek. Prvky extenzivního chování stylem „po nás potopa“ jsou v nás doslova zažrané, fascinace ekonomickým růstem pořád dominuje.

A z vnějších faktorů?

Podcenil jsem dopady nečekaně rychlého vyhrcování konkurenčního prostředí. Mám na mysli zatím naštěstí jen ekonomickou a mediální konfrontaci mezi hlavními geopolitickými aktéry, především Čínou a Spojenými státy, ale třeba také mezi Evropskou unií a Ruskou federací, o dalších komplikacích spojených s brexitem a běžnými lapáliemi typu migrace ani nemluvě. Úsilí o dobývání renty je rok od roku znatelně silnější. Vstup na řadu trhů navzdory řečem o prospěšnosti liberalizace jsou většinou jen směšnými proklamacemi – pokud to ovšem neřekají ti dominantní globální hráči. Ti – ale jen ti – profitují, ostatní paběrkují. Je to dobře vidět na nejdynamičtěji rostoucích high-tech trzích, příběh s ostrakizací třeba Huawei na operaci 5G sítí to skvěle ilustruje. Fakticky se ale hraje o hromady miliard a dominance na trhu. Tady zřejmě nelze nic nechat náhodě a rukavičky je nutno odložit v šatně. Jen ty firmy a státy, kterým se podaří slíznout smetanu globálních super zisků na zmíněných trzích, si budou moci dovolit i velkorysejší sociálně ekonomickou politiku. Ti ostatní na ni nebudou mít peníze. Svět se jen dále zpolarizuje a zdiferencuje, nerovná distribuce bohatství jen dál naroste.

Státy musejí být ochotné a schopné obyčejně „super zisky“ zdanit...

Bylo by to logické a žádoucí, jenže místo toho se ekonomicky méně vyspělé státy předhánějí v délce daňových prázdnin a jiných pobídkách lákajících cizí investory. Ti nejsilnější globální hráči navíc mají takovou politickou sílu, že nepřipustí omezení svých metod daňové optimalizace, zrušení daňových rájů atd. I my jsme museli na tuto hru přistoupit s vědomím, že jsme jednou z nejméně industrializovaných zemí. Máme pořád ještě možnost si vybírat preferovaný obor, ale s vědomím, že nás svazuje jejich značný počet a všechny podporovat nelze. Navíc předpokladem úspěchu v Etapě 4.0 je, *zda* nás konkurence do tohoto super expresu moderní ekonomiky vůbec nechá nastoupit.

Jak hodnotíte vývoj Průmyslu 4.0 v Německu a přístup německých vládních orgánů, zaměstnavatelských a odborových

organizací nebo akademické sféry k danému fenoménu? A jeho vazbu a dopady pro Českou republiku, která je ekonomicky – jak dobře známo – na Spolkovou republiku silně navázána?

Nemá smysl tajit, že jsme v mnohém inspirováni praxí Fraunhoferova institutu, že se docela závistivě díváme především německých sousedům takřkajíc „přes plot až do kuchyně“. Na co máme síly a peníze, to se pokoušíme napodobit, či dokonce vylepšit. Ale nikdy nebudeme mít možnost získat německou hospodářskou dimenzi, myšleno jak ekonomickým výkonem neseným špičkovou produktivitou, tak – žel – schopností generovat dlouhodobě zacílené vize a následně je realizovat. Ostatně Fraunhoferův institut má déle než sedmdesátiletou tradici, zastřešuje více než sedmdesátku vědecko-výzkumných institucí, má přes 25 tisíc zaměstnanců a disponuje ročními rozpočty v přepočtu asi 60 miliard korun.

Nejde jen o to, že mluvíme o největší evropské organizaci v oblasti aplikovaného výzkumu a vývoje. Za pozornost stojí i diplomatická rovina jejich strategie. Když třeba vidím, jak úzka je spolupráce nejen Fraunhoferova institutu, ale i dalších německých orgánů a institucí včetně vládních s předním globálním tahounem čtvrté průmyslové revoluce, dnes již co do objemu nejvýkonnější světovou ekonomikou – Čínou, a když sleduji těžko zdůvodnitelné tanečky řady českých politiků kolem Tibetu či Tchaj-wanu, tak na mě jdou mráskoty.

Pojďme k domácím sociálně politickým dopadům digitalizace ekonomiky. Zmíněná koncepce „Iniciativa Průmysl 4.0“ jen jednou uvádí pojem prekarizace práce (respektive dvakrát, ale je to je jen opakování zcela stejné pasáže, asi redakční nedopatření). Koncepce doporučuje snižovat zdanění mezd a zároveň snižovat odvody na sociální a další pojištění. Samozřejmě nad tím nelze nezpomenout na velmi aktuální spory a debaty o chystaném snížení daní. A do toho dopady koronavirové pandemie...

Tady jsem zastáncem celistvého řešení – jestliže koronakrize odkryla mimo jiné jak rozsah umně zakrývaného švarcsystému, tak finanční vratkost živnostenského podnikání a riziko řádově až stovky tisíc lidí na hraně sociálního úpadku, pak všechny diskuse, jestli 15 nebo 19 procent daně, kloužou po povrchu a problém neřeší, naopak.

A co je podle vás řešením tohoto problému?

Dát na stůl potřebně strukturovaná data o efektivitě podnikání: podle oborů, odvětví a vlastnických forem, zjistit dlouhodobou výnosnost a vývoj dalších finančních ukazatelů s cílem analyzovat rozsah současných daňových deformací. A následně hledat prostor ke konsensu ohledně nápravy pokřiveného stavu. Je to jistě více politický než ekonomický problém,

a navíc je rok před volbami... Aspoň by volební kampaň mohla mít nějaké rácio.

V koncepci „Iniciativa Průmysl 4.0“ se uvádí, že „míra chudoby a sociálního vyloučení je v ČR zatím jedna z nejnižších v rámci vyspělých zemí“. Shodou okolností přinášíme v tomto čísle Fóra sociální politiky recenzi, v níž profesor Jan Keller hodnotí knihu Daniela Prokopa „Slepé skvrny“. Oba tyto sociologové patří k těm, kteří přesvědčivě dokládají, že je to s problematikou chudoby v České republice výrazně problematictější. A v úvodní úvaze Petra Víška v tomto čísle FSP jsou mimo jiné zmíněny i odhady uvádějící, že digitalizace ekonomiky mnohem více pracovních míst ubere, než vytvoří. Jak vidíte sociálně politické dopady Průmyslu 4.0 vy, myslím v České republice, řekněme ve výhledu pěti let?

S tezí, že s problematikou chudoby v České republice je to výrazně problematictější, naprosto souzním. Důvod je prostý: v dnešním mediálním prostoru se vše zkracuje, zjednodušuje, zploštuje a fakticky – byť zpravidla asi v dobré víře zvýšení čtivosti, sledovanosti – vlastně falšuje. Jde se po nic neřikajících celkových průměrech a není ochota jít do struktury problémů. Konkrétně: operuje se s pouhými 9–10 procenty osob pod hranicí chudoby, ale už se neřekne, že jde o tzv. příjmovou chudobu, že ten vějíř naturální, věcné chudoby je mnohem děsivější. Podily lidí neschopných včas zaplatit složenky, mít v zimě dobře temperovaný byt, možnost pravidelně konzumovat dostatečně kaloricky bohatou stravu atd. jsou mnohem vyšší. Nehledě na to, že se sice mezinárodně korektně srovnává hraniční 60procentní příjem jako jinde, ale jen k poměrně ubohému českému mediánovému příjmu... A k vaší otázce: mluvit o saldu zaniklých a nově tvořených pracovních míst v horizontu i příštích pěti let, tím spíše na dekádu či dvě dopředu, je věštění z křišťálové koule. Tuším jediné: dramaticky se to může lišit obor od oboru. A nedejbože, aby ty schodkové obory byly ty s vysokou zaměstnaností. Pak by se i problém prekarizace a nepodmíněného základního příjmu ukázal v trochu jiném světle, než jak ho většinou vnímáme dnes.

„Základem pro analýzu dopadů (... Průmyslu 4.0 ...) na trh práce a sociální situaci musí být zpracované scénáře specifické pro českém prostředí, které budou hledat odpovědi na tyto základní otázky:

- Ve kterých oblastech [míněno územně i oborově] vzniknou a zaniknou pracovní místa a jak zajistit udržení dlouhodobě vysoké míry zaměstnanosti?
- Jaké budou požadavky na znalosti a dovednosti?
- Jak a kde budou tyto znalosti a dovednosti získávány?
- Jakým způsobem zvyšovat pracovní a profesní flexibilitu při zajištění odpovídajících mezd a rovného přístupu

k výhodám přiměřené sociální záchrané sítě a sociálního pojištění?

- Jaké změny bude nezbytné udělat ve vzdělávací politice upravující tyto oblasti?"

Mařík Vladimír a kol.: c. d., část 8.3 – klíčová témata, s. 179–180.

Znovu k dopadům koronavirové pandemie: jak velký vliv budou podle vás mít na procesy, o kterých hovoříme?

Určitě velkou, ale jak pro koho. Nicméně – jako všechny jiné krize – i ta koronavirová řadu věcí urychlí, jiné zkomplikuje.

Nepochybně všechny zasažené státy – byť v různé míře podle zvoleného přístupu při čelení koronaviru, robustnosti svých zdravotnických systémů atd. – usilovně hledají metody a nástroje, jak její celkové dopady na psychiku domácností či na makroekonomická data co nejvíce utlumit. Není zde prostor na detailnější argumentaci, krize ještě zdaleka neskončila, ale již nyní je zřejmé, že řada právě teď seriózně diskutovaných opatření by byla ještě před necelým rokem považována za blouznění. Třeba navrhnout Parlamentu ČR zvýšit beztak vysoký český rozpočtový schodek dvanáctapůlkrát či – pro změnu v podání politických lídrů Evropské unie – totálně a na dlouhá desetiletí kapitulovat před globálními finančními trhy v důsledku žádosti o úvěr 750 miliard euro. Děsí mě zrychlující se frekvence podobných nápadů, které jistě budou mít dramatické dopady minimálně na další dvě generace.

Jedním z častých postupů například mediálního mainstreamu je to, že se místo hlubších analýz krizí rychle přechází k optimistickým tezím o tom, že třeba právě i koronakrizí na druhé straně nabízí také šance...

Ale ono na tom něco je, ovšem opět platí, že šance tu budou jen pro někoho. Například akcionáři té farmaceutické firmy, která jako první přijde na trh s prokazatelně účinnou vakcínou či dokonce antivirotikem vůči covidu-19, budou do smrti tvrdit, že se narodili na šťastné planetě. Jen nevím, co budou říkat ministři financí v těch zemích, které nemají nejmenší šanci tyto anticovidové dostihy vyhrát či se aspoň zúčastnit a budou muset uvolnit ze svých rozpočtů nemalé peníze na import léků. A to samozřejmě neplatí jen o farmacii, ale obecně.

Začínám pochybovat, že dobře rozumíme demokratičnosti rčení, že „šťěstí přeje připraveným“. Zdá se mi, že reálně připraven je pouze ten, kdo již má robustní kapacity – lidské, finanční či v získání know-how – a je tudíž schopen v reálném čase na tento či podobný typ poptávky efektivně zareagovat. Ti ostatní v těsném sledu za ním, v jakési druhé lize, pak v lepším případě mohou s vítězi na globálním kolbišti snad jen tu a tam kooperovat jako subdávatelé, distributoři a podobně. Kousek štěstíčka tak možná případně i jim, ovšem jen v případě rozvahovačnosti lídra.

Není to až příliš pesimistické?

Ani ne. Právě koronakrizí naznačila, jak překvapivé momenty nám může přinést etapa čtvrté průmyslové revoluce.

A v tomto směru a na základě toho, jak jsme krizi většinou zvládli, jsem naopak přesvědčený optimista. Opravdu si myslím, že nemalá část české populace pořád disponuje skvělou genetickou výbavou, byť málo rozvíjenou. Ale pokud by se jí podařilo transformovat do stavu, kdy „talent manažeři“ budou produkovat unikátní řešení a podaří se provozní zvládnutí těch řešení v dostatečně masivním rozsahu a ve významné části oborů i regionů s robustní zaměstnaností, pak nejspíš není důvod dělat si příliš těžkou hlavu ani ohledně čelení sociálně politickým výzvám Průmyslu 4.0.

Děkuji Vám za rozhovor.

Petr Šafařík

Ing. Jaroslav Šulc, CSc.

(sulc.jarek@volny.cz) pracoval téměř dvě desetiletí v ústředních orgánech státní správy České republiky (FSÚ, FMSP a MF ČR), souběžně působil na VŠE a poté na VŠFS, v 90. letech byl ekonomickým ředitelem tehdy největšího penzijního fondu. V posledních deseti letech byl ekonomickým poradcem předsedů ČMKOS, premiéra a předsedy Senátu. Nyní je v důchodu. Zabývá se především sociálními aspekty makroekonomického vývoje.

PhDr. Petr Šafařík

(petr.safarik@vupsv.cz) je šéfredaktorem časopisu Fórum sociální politiky.

Slepé skvrny: O chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti

Jan Keller

Prokop, Daniel: Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti. Brno: Host, 2020, 278 stran; druhé, rozšířené vydání, ISBN 978-80-275-0308-7.

Recenze hodnocenou knihu na jednu stranu chválí za přehlednost a srozumitelnost, s níž pojednává o tématech, která jsou dobře známa mezi sociology, ale kupříkladu politická scéna důležitost daných problémů nedoceňuje. Zejména jde o definice chudoby a o některé další jevy sociální nerovnosti. Na druhou stranu recenzent nachází v posuzované knize některé slabiny, a to například v pasážích věnovaných přístupu ke vzdělání nebo otevřenosti vůči migrantům. Za nejproblematičtější část označuje Jan Keller kapitolu o sociální stratifikaci české společnosti a mezi svými argumenty uvádí i srovnatelné poznatky ze zahraničí.

Pokud bychom měli ohodnotit knihu sociologických esejů Daniela Prokopa nazvanou Slepé skvrny na pětibodové škále od „velmi slabé“ po „velmi dobré“, patrně by si zasloužila příčku „dost dobré“.

Eseje pojednávají o řadě oblastí počínaje problematikou chudoby přes otázky vzdělávání až po jev zvaný populismus.

Autor patří k našim předním empirickým sociologům, je zručný ve vyhodnocování dat a dlouhé roky působí v oblasti výzkumu veřejného mínění. Díky tomu je každá ze sedmi kapitol knihy bohatě doprovázena čísly a údaji z pestré řady domácích i mezinárodních zdrojů. Velkou pozornost věnuje sociálním problémům a spolu se

svými kolegy je autorem řady odborně fundovaných návrhů, jak je zmírňovat.

Přehledně a srozumitelně rozebírá řadu věcí, které jsou sice v odborných kruzích známé, politici si je však nepřipouštějí. Patří sem například skutečnost, že **v naší zemi sice žije relativně málo lidí pod hranicí chudoby, o to více jich však přežívá těsně nad ní a jen**